

Önmagába zárt világ?

Sporttörténet-írás az Egyesült Államokban és Magyarországon

Gerald R. Gems, Linda J. Borish, Gertrud Pfister: *Sports in American History. From Colonization to Globalization. Champaign, Human Kinetics, 2008. xi+371.*

Takács Ferenc: *Budapest sporttörténete 1873–2000. Budapest, Fővárosi Önkormányzat, Sport Ügyosztály, 2009. 499.*

A SPORT aligha vizsgálható önmagában, „nem egy magába záródó univerzum”,¹ a testmozgás, a sporttevékenység szoros összefüggésben áll a társadalom más jelenségeivel. A kulturális és a vallási identitás, a társadalmi státusz és a nem szerepek nagyban befolyásolják az emberek sporthoz való viszonyát. A 20. század utolsó negyedével kezdődően az Egyesült Államokban a sport társadalomtudományos kutatása terén mélyreható változások történtek. A sporttörténet az amerikai egyetemek számos fakultásán szerves része lett a tananyagnak, az olvasmányjegyzékeknek. A sport társadalomtörténeti szempontú vizsgálata teret nyert a felsőoktatásban, s a térhódítást mi sem szemlélteti jobban, mint az a tény, hogy igény mutatkozott egy összefoglaló sporttörténeti tankönyv megjelentetésére.

Gerald R. Gems, Linda J. Borish és Gertrud Pfister tankönyvét a sportszociológia és a sporttörténet iránt érdeklődő olvasók fokozott kíváncsisággal vehetik kézbe, hiszen mint azt a cím is sugallja, nem egyszerűen narratív sporttörténelemről van szó, hanem a sport társadalomtörténetben betöltött szerepének elemzéséről. Mi volt a sport funkciója a különböző korszakokban, milyen társadalmi környezetben terjedtek el a különböző sportágak, miért alakult máshogy az amerikai sportok története, mint az európai sportágaké – a három szerző többek között ezekre az érdekesítő kérdésekre kíván minél alaposabb válaszokat adni.

A könyv időrendi sorrendben, kilenc fejezetre tagolva ismerteti az amerikai sport történetét a 15. századtól egészen napjainkig, a globalizáció koráig. Az egyes fejezetek elején rövid felsorolásokat találunk, melyek összegzik a tartalmat, és a felvetett problémákról tájékoztatják az olvasót. A politikatörténet eseményeivel történő egybevetést az egyes oldalak szélén elhelyezett, kronológiai adatokat tartalmazó sávok segítik. A fejezetek végén rövid összefoglalással és a tanultak elmélyítését segítő kérdésekkel találkozunk. A kötet páratlanul gazdag szöveges és képi forrásokban, melyek megfelelően támasztják alá vagy egészítik ki a szöveg mondanivalóját. A különböző korszakok fontos személyiségeinek, teoretikusainak munkásságát kiemelt bekezdésekben dolgozták fel a szerzők.

A könyv értékét növeli, hogy nem szorítkozik szigorúan az Egyesült Államok történetére, s akkor sem mulasztja el bemutatni a világ más részein bekövetkező változásokat, ha azok nem állnak szoros összefüggésben az amerikai sporttörténe-

¹ BOURDIEU, 2002. 5.

lemmel. A mű teljességre törekszik a társadalmi háttér bemutatásakor is, számba veszi az iparosodás, a politika, a tudományos fejlődés és a vallások a testmozgás különböző formáinak megítélésére gyakorolt hatását. A könyv társadalomtörténeti irányultságát jelzi az is, hogy a szerzők – ahogy azt az előszóban kiemelik – részletesen foglalkoznak a női sportokkal, illetve az afroamerikaiak sporttevékenységének elemzésével is, igyekeznek tehát a társadalmi kontextust a legtágabban értelmezni, a sokszor tapasztalható férfiközpontú szemléletet meghaladni.

A szerzőhármás könyvének rendkívül extenzív jellege maga után von némi aránytalanságot is. Részletesen kifejti például a puritánok és a nem puritánok közötti társadalmi ellentéteket. Ez az aprólékos leírás jogos és kívánatos, hiszen minden vallásos csoportnak mások voltak az elvárásai, erkölcssei, és a különbségek elkerülhetetlen vallási-morális feszültségeket szítottak az együttélés során a sportban is. (Elég, ha csak arra gondolunk, hogy a kálvini tanok legbuzgóbb híveiként a puritánok mélyen megvetették és elutasították az erőszakos sportokat.)

Ugyanakkor némi hiányérzete támadhat az olvasónak, ha például a legújabbkori sporttal összefüggésbe hozható agresszió iránt érdeklődik: meg kell elégednünk a sportolók és szurkolók által elkövetett, köztudomású tettek felsorolásával, hiányzik a részletesebb, elmélyültebb társadalomtörténeti, szociológiai elemzés. A szerzők megemlítik ugyan, hogy a férfiaság fitogtatása, „rituális” cselekményként értelmezhető,² vagy utalás történik a legújabb, agresszióval kapcsolatos pszichológiai kutatásokra, de a lehetséges okokra nem derül fény (noha például a hatodik fejezetben részletes leírást kapunk a vallási-etnikai alapon szerveződő *gangek* konfliktusairól). A könyv nem foglalkozik átfogóan a modern férfiaság kifejeződésének problémájával, és nem elemzi ezt a kérdést a sporttörténet szemszögéből.³ Bár az agresszió megjelenése a sportokban számos okra visszavezethető, a kötet túlnyomórészt csak a makrotársadalmi összefüggéseket vizsgálja.

A könyv természetesen nem térhet ki mindenre, elsődleges célja inkább az, hogy hiteles, sokszínű, az amerikai sporttörténetet és sportszociológiát összefoglaló útmutatót adjon az olvasó kezébe. A kötet – tartalmát tekintve – ennek a célnak megfelel, az igényes kivitelezésű, jól felépített könyvhöz azonban sajnos gondatlanul összeállított bibliográfiát csatoltak. Az irodalomjegyzék bőséges ugyan, de nem könnyíti meg a témában való tájékozódást, a szakirodalom és a források ugyanis „ömlesztve” sorakoznak a mű végén. Célszerűbb – és az útmutatás igényének sokkal inkább megfelelő – lett volna volna egy tematikusan csoportosított bibliográfia, vagy megfelelő megoldás lehetett volna az is, ha a fejezetek végére kerül a vonatkozó irodalom, jelenlegi formájában azonban a bibliográfia kaotikus, átláthatatlan.

Az említett hiányosságoktól eltekintve a *Sports in American History* egy remekül megszerkesztett, adatgazdag összefoglaló. Érdekes és szórakoztató olvasmány azok számára is, akik csak kevéssé érdeklődnek a sportok iránt, mindenekelőtt azonban példaértékű, inspiráló vállalkozás lehet a sportszociológia, illetve a sporttörténet magyar művelői számára is.

² Eric Dunning mutatott rá arra, hogy Angliában közvetlenül a sportok „modernizációja” előtt a *rugby* miként vált a férfiaság kifejezőeszközzé azon társadalmi rétegek számára, melyek férfi-tagjai leginkább veszélyeztetettnek érezték státuszukat az egyenjogúságra törekvő nőkkel szemben. DUNNING, 2002. 140–153.

³ A témát illetően lásd például HADAS, 2003.; HADAS, 2009.; MESSNER, 1995.

A magyar sporttörténet-írás ugyanis sajnos nem dicsekedhet hasonló eredményekkel. Siklóssy László háromkötetes munkája, *A magyar sport ezer éve* a két világháború között született, és felöleli a magyar sport „őskorától” az 1896-ig terjedő időszak történetét.⁴ A nagy volumenű alkotásban a szerző igyekszik pontosan körülhatárolni a vizsgálódás tárgyát, forrásait, és számba veszi a kutatás nehézségeit is. Már ekkor megfogalmazódott az a probléma, amely maig elkíséri a magyar sporttörténet-írást: a források között a sajtótermékek és az egyesületi jelentések túlnyomó többséget képviselnek, rendkívül kevés összefoglaló jellegű könyv született e tárgyban.⁵ A következő nagy sporttörténeti szintézisre csaknem fél évszázadot kellett várni. 1977-ben jelent meg Földes Éva, Kun László és Kutassi László könyve, *A magyar testnevelés és sport története*.⁶ Ez a kötet formájában, felépítésében megfelel a legkomolyabb tudományos elvárásoknak is, ám értelemszerűen az elemzések, értékelések a korszak politikai rendszerének ideológiáját és szemléletmódját tükrözik, például felnagyítják a Tanácsköztársaság sportpolitikai szerepét. Emellett a szerzőknek meg kellett teremteniük a Magyarországon egyébiránt nem létező, vagy legalábbis jelentőségében elhanyagolható magyar munkássport-mozgalmat s annak történetét.

A hazai sport története 2009-ben lett újabb kötettel gazdagabb Takács Ferenc jóvoltából, aki a magyar főváros sportéletét mutatja be Óbuda, Buda és Pest egyesítésének évétől az ezredfordulóig. A csaknem ötszáz oldalas könyvet felütve azonnal szembetűnik a szokatlanul nagy betűméret, mely sajnos kényelmetlenné teszi az olvasást. Ha a tartalomjegyzékhez lapozunk, láthatjuk, hogy a tanulmányozott időszak első és az utolsó évtizedét kivéve a fejezetek az egyes évek eseményeit mutatják be, és kronológiai sorrendben követik egymást. Az olvasó hiányolhatja a korszakolást, nem rajzolódik ki egyértelműen semmilyen, hosszabb időtartamot átölelő változás, folyamat, emellett ez a forma kevésbé alkalmas arra, hogy felkeltse érdeklődésünket a téma iránt. A felosztás érvényességét kérdőjelezi meg az is, hogy a fejezetek többnyire rövidek, terjedelmük kettő és tíz oldal között váltakozik. A kutatás céljairól, módszertani eszközeiről, historiográfiai beágyazottságáról sem kapunk felvilágosítást, sajnos sem előszó, sem utószó nem tartozik a könyvhöz: a tartalomjegyzék után azonnal következik az első fejezet, majd a 499. oldalon a szöveg hirtelen véget ér.

Takács Ferenc könyve, tartalmát tekintve talán túlságosan is adatgazdagnak mondható. Rendkívül sok adalékot, érdekes információt közöl, ennél azonban sajnos nem megy tovább: egyértelműen a sportesemények felsorolására szorítkozik, értékelésekkel elszórtan, elemzésekkel egyáltalán nem találkozhatunk. A képanyag mennyisége és minősége megfelelő, ám a magyarázó képaláírásokban nem bővelkedik a kötet, a szerző sem foglalkozik a képi forrásokkal, ezáltal azok nem integrálódnak a szöveg mondanivalójába, csupán esztétikai szerepet töltenek be. Az egész könyv tulajdonképpen azt a benyomást kelti az olvasóban, hogy a szerző nem tudott kilépni az „almanach-hagyományból”: a kötet olyan, mintha a budapesti sportegyesületek jubileumi kiadványainak hosszú füzére lenne.

⁴ SIKLÓSSY, 1929.

⁵ SIKLÓSSY, 1929. 16.

⁶ FÖLDES–KUN–KUTASSI, 1977.

Az írás stílusát tekintve könnyednek mondható, helyenként talán túlságosan is felszínes, és az idézetek forrásai sincsenek egyértelműen megjelölve, ezért az olvasó soha nem tudhatja pontosan, hogy éppen ki beszél. Az olvasást a nevek egységes használatának hiánya is megnehezíti. A szerző a politikatörténet és a sporttörténet eseményeinek összekapcsolásában sem mindig következetes. A háború közvetlenül érzékelhető hatásaira, a kommunista diktatúra új szervezeti törekvéseire ugyan röviden utal, de nem olvashatunk számos más, jelentős eseményről, melyek a sportintézményekre, sporttevékenységre nézve fontos következményekkel jártak.

A könyv adatgazdagságát az olvasó névmutató, tárgymutató, irodalomjegyzék és jobb tartalomjegyzék hiányában sajnos nem tudja hatékonyan kihasználni, így a mű tagadhatatlan értékei háttérbe szorulnak. Sajnálatos, hogy a magyar történettudomány továbbra is nélkülöz egy releváns, jól strukturált, a testmozgás társadalmi beágyazottságát szem előtt tartó sporttörténeti összefoglalót, mellyel „megnyílhatna” a magyar sport „magába záródó univerzuma”.

Varga András

Felhasznált irodalom és rövidítések

BOURDIEU

2002 BOURDIEU, Pierre: Javaslat a sportszociológia programjára. Ford.: Czoch Gábor – Granasztói Péter. *Korall*, 3. (2002) 7–8. sz. 5–14.

DUNNING

2002 DUNNING, Eric: A sport mint férfiaknak fenntartott terület. Ford.: Lengvári István. *Korall*, 3. (2002) 7–8. sz. 140–153.

FÖLDES-KUN-KUTASSI

1977 FÖLDES Éva – KUN László – KUTASSI László: *A magyar testnevelés és sport története*. Budapest, Sport, 1977.

HADAS

2003 HADAS Miklós: *A modern férfi születése*. Budapest, Helikon, 2003.

2009 HADAS Miklós: *A maskulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi*. 2009. (Doktori értekezés; Magyar Tudományos Akadémia)

MESSNER

1995 MESSNER, Michael A.: *Power at Play. Sports and the Problem of Masculinity*. Boston, Beacon, 1995.

SIKLÓSSY

1929 SIKLÓSSY László: *A magyar sport ezer éve. III. A modern sportélet előkészítése 1875–1896*. Budapest, Országos Testnevelési Tanács, 1929.